

A besorolási adatcsere-formátum bővülése. A legutóbbi két évtized fejleményei

Áttekintés

A könyvtári, levéltári, irattári és múzeumi (összefoglalóan gyűjteményi) rendszerek adatbázisaiban a metaadat-típusokat metaadat-sémákban fogják össze. A metaadat-sémák a rendszer logikai szintjét írják le. Ezeket a sémákat nevezik még metaadat-formátumoknak (metadata format) vagy adatcsere-formátumoknak (data communication format) is. A metaadatok egy része az információk (dokumentum- és egyéb rekordok) külsődleges, formai ismérveit képviselik, másik részük pedig az információk tartalmát. Ez utóbbiakat nevezik besorolási metaadatoknak (authority data). Ennek alapján különböztetjük meg az alap- vagy formai (könyvtári adatbázisokban bibliográfiai) metaadat-formátumokat, illetve a besorolási metaadat-formátumokat.

A legkorábban a könyvtári szakterületen jelent meg normatív dokumentumban rögzített bibliográfiai és besorolási sémák MARC-format néven, melyet az 1968-as első kiadása óta a Konresszusi könyvtár gondoz (MARC, USMARC, mára pedig MARC21 néven). Idővel számos nemzeti változat is megjelent (többek között a magyar HUNMARC). A levéltári szakterületen egyelőre még csak a hagyományos szabványokban rögzítették a metaadatokat, formátumban/sémában nem. Az iratkezelés területén a MoReq2 követelmények 9. melléklete tartalmaz alap- vagy formai metaadat-sémát, besorolási metaadat-séma még nincs [2].

A könyvtári besorolási adatcsere-formátumnak vagy más néven metaadat-formátumnak már több mint fél évszázados múltja van. A MARC-típusú formátum a megszületése óta fokozatosan tökéletesedett, és más változatai is kialakultak (pl. UK MARC, Unimarc). Ami a legfontosabb: adatelem-választéka már a kezdetektől fokozatosan bővült, és ez a folyamat az utóbbi években felgyorsult (1. táblázat)¹.

kiadás	év	aktualizálás	köztes idők
1. kiadás	1968		
2. kiadás	1976		8 év
		1. aktualizálás: 1988	2 év
		2. aktualizálás: 1991	3 év
3. kiadás	1993		2 év
		1. aktualizálás: 1995	2 év
		2. aktualizálás: 1997	2 év
4. kiadás	2008		1 év
		1. aktualizálás: 2009	1 év
		2. aktualizálás: 2010	1 év

1. táblázat. A MARC21 kiadásai és aktualizálásuk az egyes változatok között eltelt évekkel

A bővülés alapvetően nem azokra a bibliográfiai jellegű besorolási adatokra vonatkozik, melyek a bibliográfiai leírásokban hagyományosan a tételfej szerepét játsszák (a 100-as hívjelű személynevek, 110-es és 111-es testületi és rendezvénynevek, valamint a 130-as címek). Ezeket az adatokat a besorolásiadat-modell (vagy metaadat-modell) nyelvén entitásadatoknak nevezik², mivel az egyes besorolási adattípusokat azonosítják tételfejként. Mint ilyenek, a bibliográfiai leírás és a kereshető tárolás legalapvetőbb, klasszikus adatai, melyek rövid távon nem változnak. Ennek ellenére itt is tapasztalható változás, mégpedig azoknak az entitásadatoknak (tételfejeknek) a terén, melyek nem a formális bibliográfiai leírás, hanem a tartalmi feltárás adatai (a 150-es hívjelű szaktárgyszavak, a 151-es földrajzi tulajdonnevek). 1995-ben vezették be a 155-ös hívjelű formai tárgyszavakat, és 2002-ben a 148-as hívjelű kronologikus szaktárgyszavakat.

A bővülés a formátumban információsnak („tájékoztatóknak”) nevezett adatmezőket, különösen pedig az utalásokat és hivatkozásokat érinti.

A tájékoztató adatok mellett még a megjegyzések terén is bővülés játszódtott le. Ezeket az adatokat a besorolásiadat-modell nyelvén tulajdonságadatoknak nevezik. Az entitásadatokkal szemben, melyek a bibliográfiai tételekre vonatkoznak, és ezért másodlagos vagy metaadatok, a tulajdonságadatokat a tételfejben rögzített entitásadatokra vonatkoznak, és ezért metaadatok metaadatai, azaz harmadlagos adatok. Ilyen meta-metaadatok a 0XX-es hívjeltartományban rögzíthető már említett információs és azonosító adatok, továbbá a 6XX-es hívjeltartományban rögzíthető megjegyzésadatok.

A 0XX-es hívjeltartományban számos új azonosító adat fölvételére van lehetőség, melyekkel egyrészt osztályozhatók a tételfejek, másrészt más rendszerek azonosítóihoz hozzákapcsolható, és adott rendszer tételfejével keresve a keresés automatikusan lejátszódhat más rendszerekben is.

A megjegyzések ma már nem korlátozódnak a tételfejre vonatkozó név és szaktárgyszó tartalmára, meghatározására, hanem lehetőség van a használatra, a változásra, a forrásokra, a történeti kérdések megadására nyilvános hozzáférésre szánt megjegyzések formájában, továbbá belső, technológiai jellegű, nem nyilvános megjegyzések közlé-

¹ Az adatokra vonatkozóan lásd [2] honlapját, azon belül az Előszó (Introduction) végét.

² Az entitás-, tulajdonság- és relációadat fogalmával és a besorolási adat koncepcionális modelljével [Ungváry:HUNMARC] foglalkozik.

sére is. Választékuk bővítésére a 69X-es hívójeltartomány bőséges lehetőséget biztosít. Ezáltal a nem könyvtári gyűjteményi rendszerek (levél- és irattárak, továbbá a múzeumi rendszerek) igényei is kielégíthetők.

Az utalásokat és hivatkozásokat a besorolásiadat-modell nyelvén a relációadatok, melyek a besorolási adatok közötti összefüggések megadására valók. Például a 4XX-es hívójelű, személynevekre vonatkozó „lásd utalás”, vagy az 5XX-es hívójelű szaktárgyszavakra vonatkozó „lásd még utalás”. A formátum relációadat-választéka kezdetben csak a „lásd” és „lásd még” relációtípusból állt. A kézi katalogizálásban ennél részletesebb relációtípusok megadására gyakorlatilag nem volt lehetőség. A fejlődés ezen a téren kétirányú.

Egyrészt rögzíthetővé váltak a formátumban a múlt század 50-es éveitől kialakuló teauruszokban használt, és a rájuk vonatkozó szabványokban rögzített paradigmikus relációtípusok. A MARC-formátumban a relációtípusok számára az induláskor még elégnak bizonyult, hogy a „lásd” relációtípus számára a 4XX-es, a „lásd még” relációtípus számára pedig az 5XX-es hívójeltartományt jelöljék ki. A paradigmikus relációtípusokat azonban nem csak a nagyobb számosságuk jellemzi (az, hogy számtalan különféle típusuk alkalmazásával kell számolni), hanem az is, hogy felhasználási területtől függően rendkívül változatosak is. A MARC-formátumban e két követelménynek viszonylag bonyolult módon, a \$w jellel azonosított ún. vezérlőalmező alkalmazásával lehetett eleget tenni. A MARC-formátumba 12 új relációtípust vezettek be.

Másrészt a formátumban az is lehetővé vált, hogy a relációkat a 2XX-es, illetve a 3XX-es hívójel-tartományban szöveges formában adják meg (a 260-as magyarázatos „lásd-utalás”, és a 360-as magyarázatos „lásd még” utalás). A szemantikus web világában ez a lehetőség idővel fel fog értékelődni.

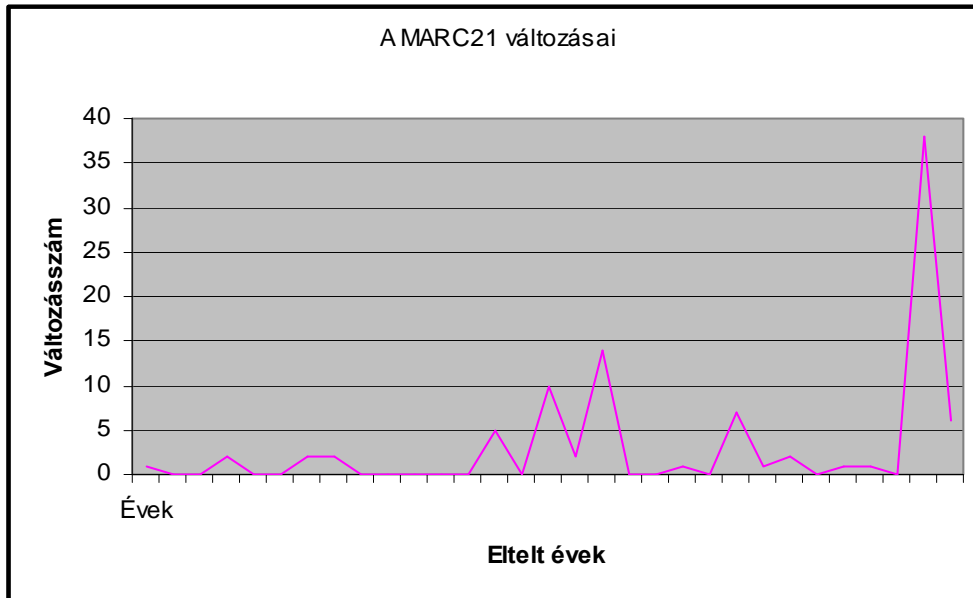
A 2. táblázatban a változásokat az érintett adatmezők feldolgozási típusa, továbbá ama átfogóbb terület szerint csoportosítottuk, ahol ezeknek az adatoknak a formális, ill. tartalmi vonatkozásban szerepük van. A cím és a név általában a formális feldolgozás tárgya, és ha tárgyi melléktétel szerepét játsszák, névalakjuk képzésére akkor is a bibliográfiai szabványok az irányadók. A különféle tárgyszavak (szaktárgyszavak, földrajzi nevek, formai tárgyszavak, kronologikus tárgyszavak), továbbá az információk adatok a tartalmi feltárás tárgyai, s mint ilyenek, hangsúlyosan szemantikai szerepük van. A besorolási adatelemek relációs adatelemei ugyancsak kitüntetetten szemantikai jellegűek.

<i>adatmező</i>	<i>változásszám</i>	<i>feldolgozási típus</i>	<i>jelleg</i>
Cím (130)	1	formális (tételfeji)	bibliográfiai
név (100)	6	formális (tételfeji)	bibliográfiai
tárgyszó (15X)	6	tartalmi (tételfeji)	szemantikai
információs (0XX)	16	tartalmi (metametaadat)	szemantikai
információs (3XX)	16	névtér	szemantikai
reláció (4XX/5XX)	51	Relációs	szemantikai

2. táblázat. A MARC változásai az adatmezők típusai/jellege szerint.

A 2. táblázatból jól látható, hogy a legjelentősebb bővülések és egyéb változások a formátumban a szemantikai jellegű adatok esetében tapasztalható, összhangban azzal, ahogy a szemantikus web, idővel pedig a web2.0 kialakítására irányuló törekvések megjelentek. Többek között abban is tetten érhető ez, hogy 2000-tól kezdve számos bibliográfiai adatmezőhöz (elsősorban az 5XX-es megjegyzésmezőkhöz) rendeltek hozzá olyan almezőket (többnyire \$u azonosítással), melyekben az egységes erőforrás-azonosító (URI) rögzíthető. A besorolási adatok esetében a 670-es, a forrásra vonatkozó, továbbá a 678-as, a történeti megjegyzés megjegyzésmezője egészült ki az URI rögzítésére használható \$u almezővel. Azaz a MARC21 szerkesztői és használói kifejezetten reagálnak a könyvtári világot érintő legújabb kihívásokra.

A változások számbeli eloszlását 1968–2011 között az 1. ábra diagramja mutatja.

1. ábra. A MARC21 változásainak időbeli eloszlása 1968 és 2011 között.

Az ábrából jól látható, hogy a változások mennyisége az idő előrehaladtával egyre nagyobb. Összevetve a 2. táblázat adataival kiderül, hogy ezeket a változások elsősorban nem a bibliográfiai, hanem a szemantikai igények hatására keletkeztek.

A 3. táblázatban a MARC21 konkrét változásait soroltuk föl időrendben.³

1980	X11 \$b – Számozás [ELAVULT]
1983	Leader 05 d – Rekord törlés... [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1983	Leader 05 x – Rekord törlés [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1986	008/17 – Tárgyi alosztás típusa # – Undefined [ELAVULT]
1986	008/35-37 – Tételfejkód nyelve [ELAVULT]
1987	008/29 – Hivatkozásmagyarázat # – Undefined [ELAVULT]
1987	X51\$ b – Földrajzi helyet követő név [151/451/751] [ELAVULT]
1993	X00 Indikátor 2 – Kitöltetlen pozíciók [100/400/500] [ELAVULT]
1993	X10 Indikátor 2 – Kitöltetlen pozíciók [ELAVULT]
1993	X11 Indikátor 2 – Kitöltetlen pozíciók [111/411/511] [ELAVULT]
1993	X50 Indikátor 2 – Kitöltetlen pozíciók [150/450/550] [ELAVULT]
1993	X51 Indikátor 2 – Kitöltetlen pozíciók [151/451/551] [ELAVULT]
1995	X55 [ÚJ] Az X55 bevezetése előtt az X50 (szaktárgyszó) volt használatos a dokumentum típus esetén
1995	7XX \$v – Formai altárgyszó [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1995	X00 \$v – Rekordazonosító [700] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1995	X10 \$v – Rekordazonosító [710] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1995	X11 \$j – Relátor [ÚJ]
1995	X11 \$v – Rekordazonosító [711] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1995	X30 \$v – Rekordazonosító [730] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1995	X50 \$v – Rekordazonosító [750] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1995	X51 \$v – Rekordazonosító [751] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1995	X55 \$v – Rekordazonosító [755] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1996	X00 Indikátor 1 – Személynévtípus [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1996	X00 Indikátor 2 – Többszörös előnév [ELAVULT]
1997	008/08 – Katalógus nyelve [ÚJ]
1997	008/39 – Katalógizálás forrása # – Library of Congress [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
1997	008/39 a – National Agricultural Library [ELAVULT]
1997	008/39 b – National Library of Medicine [ELAVULT]
1997	668 –Megjegyzés – Nem-latin karakterek [ELAVULT]
1997	7XX \$0 – Rekordazonosító [ÚJ]
1997	7XX \$u – Rekordazonosító [ELAVULT]
1997	X00 \$0 – Rekordazonosító [500/700] [ÚJ]
1997	X10 \$0 – Rekordazonosító [510/710] [ÚJ]
1997	X11 \$0 – Rekordazonosító [511/711] [ÚJ]

³ Az adatok a MARC21 [2] tartalomjelölőkre vonatkozó történeti bejegyzésein („content designator history”) alapulnak.

- 1997 X30 \$0 – Rekordazonosító [530/730] [ÚJ]
 1997 X50 \$0 – Rekordazonosító [550/750] [ÚJ]
 1997 X51 \$0 – Rekordazonosító [551/751] [ÚJ]
 1997 X55 \$0 – Rekordazonosító [555/755] [ÚJ]
 2000 X00 \$j – Minősítő [ÚJ]
 2002 065 – Egyéb osztályozási jelzet [ÚJ]
 2002 148 – Kronologikus tárgyszó [ÚJ]
 2002 448 – Lásd innen – Kronologikus tárgyszó [ÚJ]
 2002 548 – Lásd még innen – Kronologikus tárgyszó [ÚJ]
 2002 748 – Kitüntetett tételfejhez kapcsolódó tétel – Kronologikus tárgyszó [ÚJ]
 2002 7XX \$w/1 – Helyettesítés/megfelelé mértéke [ÚJ]
 2002 670 – \$u Egységes forrásazonosító (URI) [ÚJ]
 2003 024 – Egyéb szabványos azonosító [ÚJ]
 2004 031 – Zenemű kezdetére vonatkozó információ [ÚJ]
 2004 055 – Library and Archives Canada raktári jelzet [RENAMED]
 2006 034 – Kartográfiai azonosítók [ÚJ]
 2007 \$w/1 – Utaláskorlátozás h – Nem hivatkozott [ÚJ]
 2009 \$ 4 – Relációtípus jele [ÚJ]
 2009 \$ i – Relációinformáció [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 \$w/0 – Speciális jelzet r – Az \$i vagy \$4 relációinformációt tartalmaz [ÚJ]
 2009 046 – Speciális jelzet [ÚJ]
 2009 080 – Egyetemes Tizedes Osztályozási jelzet [ÚJ]
 2009 336 – Mű vagy műrész kommunikációs formája [ÚJ]
 2009 370 – Kapcsolódó hely [ÚJ]
 2009 371 – Postacím [ÚJ]
 2009 372 – Tevékenységi terület [ÚJ]
 2009 373 – Munkahely, tagság [ÚJ]
 2009 374 – Beosztás és időadatai [ÚJ]
 2009 375 – Családi állapot, genderadatok [ÚJ]
 2009 376 – Egyéb családadat (családtípus, társadalmi rang stb. [ÚJ]
 2009 377 – Nyelvtudás [ÚJ]
 2009 X00 \$4 – Relációtípus jele [400/500] [ÚJ]
 2009 X00 \$i – Relációinformáció [400/500] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X10 \$4 – Relációtípus jele [410/510] [ÚJ]
 2009 X10 \$i – Relációinformáció [410/510] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X11 \$4 – Relációtípus jele [411/511] [ÚJ]
 2009 X11 \$i – Relációinformáció [411/511] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X30 \$4 – Relációtípus jele [430/530] [ÚJ]
 2009 X30 \$i – Relációinformáció [430/530] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X48 \$4 – Relációtípus jele [448/548] [ÚJ]
 2009 X48 \$i – Relációinformáció [448/548] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X50 \$4 – Relációtípus jele [450/550] [ÚJ]
 2009 X50 \$i – Relációinformáció [450/550] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X51 \$4 – Relációtípus jele [451/551] [ÚJ]
 2009 X51 \$i – Relációinformáció [451/551] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X55 \$4 – Relációtípus jele [455/555] [ÚJ]
 2009 X55 \$i – Relációinformáció [455/555] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X80 \$4 – Relációtípus jele [480/580] [ÚJ]
 2009 X80 \$i – Relációinformáció [480/580] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X81 \$4 – Relációtípus jele [482/582] [ÚJ]
 2009 X81 \$i – Relációinformáció [481/581] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X82 \$4 – Relációtípus jele [482/582] [ÚJ]
 2009 X82 \$i – Relációinformáció [482/582] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2009 X85 \$4 – Relációtípus jele [485/585] [ÚJ]
 2009 X85 \$i – Relációinformáció [485/585] [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2010 \$0 – Rekordazonosító [ÚJ MEGHATÁROZÁS]
 2010 380 – Műfaj [ÚJ]
 2010 381 – Mű egyéb megkülönböztető jellemzője [ÚJ]
 2010 382 – Hangzó dokumentum hordozója (hangszerelés) [ÚJ]
 2010 383 – Hangzó dokumentum számozási adata [ÚJ]
 2010 384 – Zenei kulcs [ÚJ]

3. táblázat. A MARC21 változásai időrendben.

A 4. táblázatban a MARC21 adatmezőit soroljuk fel, pirossal kiemelve az új, ill. módosult adatmezőket.

Rekordfej

Mutató

Adatmezők

Azonosító mezők

- 001 Rekordazonosító
- 005 A rekorddal való utolsó művelet dátuma és ideje
- 008 Meghatározott jellemzők és információs adatok

Tájékoztató adatmezők

- 016 Nemzeti bibliográfiai intézmény rekordazonosítója
- 024 Egyéb szabványos azonosító
- 034 Kartográfiai azonosítók
- 035 Rendszerellenőrző szám
- 040 A rekord (besorolási tétel) forrása
- 042 Hitelesítési adat
- 045 Tételfejjel összefüggő idő
- 052 Földrajzi osztályozási rendszer
- 072 Tárgyszó-osztályozási rendszer
- 080 ETO
- 0X9 Speciális célokra szabadon felhasználható tájékoztató adatok

Tételfejek

- 100 Személynév
- 110 Testületi név
- 111 Rendezvénynév
- 130 Cím
- 148 Kronologikus tárgyszó
- 150 Szaktárgyszó
- 151 Földrajzi név
- 155 Formai tárgyszó

Speciális tételfejadatok

- 046 Születési, kezdési, keletkezési idő
- 336 Mű vagy műrész kommunikációs formája
- 370 Kapcsolódó hely
- 371 Postacím
- 372 Tevékenységi terület
- 373 Munkahely, tagság
- 374 Beosztás és időadatai
- 375 Családi állapot, genderadatok
- 376 Egyéb családadat (családtípus, társadalmi rang stb.)
- 377 Nyelvtudás
- 380 Műfaj
- 381 Mű egyéb megkülönböztető jellemzője
- 382 Hangzó dokumentum hordozója (hangszerelés)
- 383 Hangzó dokumentum számozási adata
- 384 Zenei kulcs

Utalások és hivatkozások

Összetett magyarázatos tárgyi hivatkozások

- 260 Összetett magyarázatos „lásd” tárgyi hivatkozás
- 360 Összetett magyarázatos „lásd még” tárgyi hivatkozás

„Lásd” utalók

- 400 Személynév – „lásd” utaló
- 410 Testületi név – „lásd” utaló
- 411 Rendezvénynév – „lásd” utaló
- 430 Cím – „lásd” utaló
- 450 Szaktárgyszó – „lásd” utaló
- w vezérlőalmezővel megadott paradigmaticus „lásd” relációk
- 451 Földrajzi név - „lásd” utaló
- w vezérlőalmezővel megadott paradigmaticus „lásd” relációk
- 455 Formai tárgyszó - „lásd” utaló

w vezérlőalmezővel megadott paradigmaticus „lásd” relációk

„Lásd még” utalók

- 500 Személynév – „lásd még” utaló
- 510 Testületi név – „lásd még” utaló
- 511 Rendezvénynév – „lásd még” utaló
- 530 Cím – „lásd még” utaló
- 550 Szaktárgyszó – „lásd még” utaló

w vezérlőalmezővel megadott paradigmaticus „lásd még” relációk

- 551 Földrajzi név - „lásd még” utaló

w vezérlőalmezővel megadott paradigmaticus „lásd még” relációk

- 555 Formai tárgyszó - „lásd még” utaló

w vezérlőalmezővel megadott paradigmaticus „lásd még” relációk

Összetett magyarázatos név- és címhivatkozások

- 663 Összetett magyarázatos „lásd még” név- és címhivatkozás
- 664 Összetett magyarázatos „lásd” név- és címhivatkozás
- 665 Összetett magyarázatos történeti név- és címhivatkozás
- 666 Összetett magyarázatos általános név- és címhivatkozás

Megjegyzések

- 667 Megjegyzés belső használatra
- 670 Megjegyzés a besorolási adat forrásáról
- 675 Megjegyzés egyéb adatforrásról
- 678 Életrajzi vagy igazgatástörténeti megjegyzés
- 680 Nyilvános általános megjegyzés
- 681 Megjegyzés a hivatkozási példaként használt besorolási adatról
- 682 Megjegyzés a besorolási adat törléséről
- 688 Megjegyzés az alkalmazás történetéről

69X Speciális célokra szabadon felhasználható megjegyzések

Kapcsolódás más rendszerhez (tételfej-kapcsolatok)

- 700 Személynév kapcsolatai
- 710 Testületi név kapcsolatai
- 711 Rendezvénynév kapcsolatai
- 730 Egységesített cím kapcsolatai
- 748 Kronologikus tárgyszó kapcsolatai
- 750 Szaktárgyszó kapcsolatai
- 751 Földrajzi név kapcsolatai
- 755 Formai tárgyszó kapcsolatai
- 788 Összetett kapcsolatok

4. táblázat. A MARC21 adatalemei és újdonságai.

A legfontosabb bővülések:

- besorolási adatok nemzetközi szervezet (pl. ISO, OCLC) által szabványosított, más mezőben nem rögzíthető azonosítója (pl. webes hálózati forrásazonosítók, mint a Virtual International Authority File [8] azonosítója, vagy a „remek URI”(„cool URI”)⁴: 024-es adatmező;
- földrajzi helyek koordinátái (ennek segítségével a könyvtári online katalógusok mutatójából kiindulva közvetlenül hozzáférhetők a web földrajzi keresőrendszerei): 034-es adatmező;
- a besorolási adatot egységesítő vagy hitelesítő intézmény (ennek különösen irat- és levéltári vonatkozásban van jelentősége): 042-es adatmező;
- a besorolási adattal (elsősorban a földrajzi helyekkel és szaktárgyszavakkal) összefüggő időadatok (például geológiai korszakok, politikai események időadatai): 045-ös adatmező;
- személyek, testületek, művek, pontos születési, megalakulási, keletkezési stb. adatai, lakcíme, tevékenységi helye, családi jellemzői stb. (ezáltal részletes személyi nyilvántartás, névtér valósítható meg): 046-os, és a 37X-38X adatmezők;
- a relációk szöveges – magyarázatos – megadását lehetővé tevő 260-as és 360-as adatmezők;
- a relációtípusok relációjelekkel való – kódolt – megadásának bővítése: a \$w almező alkalmazása a 4XX-es és 5XX-es adatmezőkben.

A besorolási MARC-formátum segítségével ma már akár levéltári dokumentumokhoz használt besorolási adatok is kezelhetők.

⁴ Az OSZK besorolási nevei rendelkeznek már olyan webes azonosítóval (a remek URI-val), mely az OAI-ORE protokoll ajánlásainak megfelelnek [Horváth]

Tájékoztató adatmezők

024 Egyéb szabványos azonosító

Ebbe a mezőbe rögzíthető a besorolási adat nemzetközi szervezet (pl. ISO, OCLC) által szabványosított, más mezőben nem rögzíthető azonosítója. Ilyenek például a webes hozzáféréshez kialakított hálózati forrásazonosítók, mint Virtual International Authority File (VIAF) [8] azonosítója, vagy a „remek URI”(„cool URI”) [1]. Ide kerülhet az IFLA által a jövőben esetleg elfogadott szabványosított nemzetközi besorolásiadat-azonosító is.

Különösen jelentős a jövőben a VIAF szerepe. Jelenleg 19 jelentős könyvtár egységesített személynévállományát szolgáltatja. Az adatokat nem egy központi szerveren tárolják, hanem az egyes könyvtárakban, de biztosítják, hogy közös felületen legyenek elérhetők. Ezért nevezik az így elérhető állományt „virtuálisnak”. Minden besorolási adat – megőrizve a forráskönyvtárban adott azonosítóját – egységes VIAF azonosítót kap.

A VIAF a német nemzeti könyvtár (Deutsche Bibliothek) és a Kongresszusi Könyvtár kezdeményezésére több nemzeti könyvtár közös vállalkozása, melyet az OCLC (Online Computer Library Center) működtet. Célja, hogy az egyes nemzeti besorolási adatállományokat egyetlen, egységes besorolási adatállományá kapcsolja össze. Ennek során az adatállományokat összefűtik, és az azonos rekordokat egyeztetve, konkordanciaállományokba vonják össze. A VIAF-rekord önálló besorolásiadat-azonosítót kap, megőrzi a forráskönyvtárban adott névalakját, és a kapcsolatát is a forráskönyvtár állományával. Az adatok on-line kereshetők és elérhetők, migrálhatók. Az adatállományok aktualizására az OAI-protokollt használják.

Mivel maguakt a besorolási adatokat nem egy központi szerveren tárolják, hanem az egyes könyvtárakban, és csak az elérhetőségüket, a közös használatukat biztosítják a VIAF közös felületén, ezért az így elérhető állományt „virtuálisnak” nevezik. A VIAF egyelőre csak személynév-besorolási adatokat tartalmaz.

A VIAF-azonosító átvehető minden könyvtár besorolási adatállományába, mivel erre a besorolási adatsereformátumban rendelkezésre áll a 24-es mező. Ennek azért van jelentősége, mert egy ilyen esetben az adott könyvtár on-line katalógusában is meg lehet nézni, hogy a VIAFban résztvevő más könyvtárakban megvan-e az adott szerző műve, mégpedig anélkül, át kellene térni akár a VIAFra, akár valamelyik másik könyvtárra. Így nézve a VIAF-azonosító egyben egy nemzetközi besorolásiadat-azonosító szerepét játssza.

A 3. ábrán olyan OSZK-rekord látható, melyet szemléltetésül kiegészítettünk a 024-es mezővel. VIAF-azonosítót. A 001-es mezőben az OSZK rekordazonosítója szerepel; az első 024-es mezőben a szemantikus web céljaira az OSZK-ban kialakított „remek URI”, a másodikban az OCLC által létrehozott nemzetközi VIAF-azonosító, a harmadikban pedig az OCLC által az LC azonosítóját tartalmazó hálózati forrásazonosító (URL)]

```

000 00319nz a22001330 4500
001 000000015847
003 CaOOAMICUS
005 20050203151804.0
008 050203nn#acnnaabn#a#aaa#d
024 #7 $ahttp://nektar.oszk.hu/resource/auth/35 $cOSZK
024 #7 $a4935555 $cVIAF-ID
024 #7 $ahttp://errol.oclc.org/laf/n\_80089923.html $cOCLC
100 #1 $aRadnóti $jMiklós $d1909-1944
667 ## $aKöltő, műfordító

```

2. ábra. VIAF-azonosítót tartalmazó személynév besorolási HUNMARC-rekord

A 3. ábrán a 2. ábrán látható név rekordja, és a forráskönyvtárak néhány hozzá tartozó találatai láthatók.

Radnóti, Miklós, 1909-1944

Radnóti, Miklós

1909-1944, רדנוטי, מיקלוש,

VIAF ID:4935555

Selected Titles

1. Don Quijote (18)
2. Radnoti Miklos osszes versei es muforditasai. (13)
3. Radnóti Miklós. Összes versei és műfordításai (11)
4. Tajtékos ég (10)
5. Bori notesz (10)
6. Radnóti Miklós művei (8)
7. Radnóti Miklós összegyűjtött versei és versfordításai (7)
8. Radnoti Miklos osszes versei es versforditasai (7)
9. Gewaltmarsch Ausgewählte Gedichte (7)
10. Radnóti Miklós válogatott versei (6)

3. ábra. VIAF-rekord és találatai.

670/678 Megjegyzés a besorolási adat forrásáról / Életrajzi vagy igazgatástörténeti megjegyzés

Itt ismertetjük azt az almezőt, melyet két megjegyzésadathoz is meg lehet adni. Mind a 670-es forrást tartalmazó megjegyzésben, mind pedig a 678-as történeti megjegyzésben feltüntetett forrás esetén megadható annak egységes erőforrás-azonosítója (URI) a \$u almezőben.

A 4. ábrán a Geotaurusból származó példa MARC-rekordja, az 5. ábrán a tezaszócikk megjelenítése látható az URI-t tartalmazó almező alkalmazására.


```

001 000000015847
005 20080713231232.0
008 000103#n#ang##ba #n#####n#ana#####
151 ## $aBudapest. Citadella
451 ## $wv $aCitadella
551 ## $wg $adunántúli vár
551 ## $wg $aerőd
551 ## $wj $aBudapest $b1. kerület
551 ## $wm $aGellért-hegy
678 1# $a1850-54 között épült Emanuel Zitta hadmérnök tervei szerint; 1854-67: osztrák
erőd, 1967-től Budapest Főváros tulajdona. 1869-ben végleg kivonul belőle a katonaság.
1942-44 közöttlengyel hadifoglyok tábora, 1944-45 között Wehrmacht légvédelmi bázis,
1945 január-február között Wehrmacht katonai kórház és erőd. 1969-től kezdődik
idegenforgalmi hasznosítása $uhttp://www.citadella.hu/hun/helytort.htm

```

4. ábra. URI-t tartalmazó \$u almező alkalmazásának példája a 678-as történeti megjegyzés mezőben (Geotauruszból származó rekord). Az 1. indikátor 1-es értéke adja meg, hogy nem életrajzi, hanem igazgatástörténeti adatról van szó.

Budapest. Citadella

Történet: 1850-54 között épült Emanuel Zitta hadmérnök tervei szerint; 1854-67: osztrák erőd, 1967-től Budapest Főváros tulajdona. 1869-ben végleg kivonul belőle a katonaság. 1942-44 közöttlengyel hadifoglyok tábora, 1944-45 között Wehrmacht légvédelmi bázis, 1945 január-február között Wehrmacht katonai kórház és erőd. 1969-től kezdődik idegenforgalmi hasznosítása. <<http://www.citadella.hu/hun/helytort.htm>>

helyettesíti vagylagosan Citadella
típusa dunántúli vár
erőd
nagyobb egysége Budapest. 1. kerület
helye Gellért-hegy

5. ábra. A 4. ábra rekordja tezaszuscikként megjelenítve.

034 Kartográfiai azonosítók (földrajzi helyhivatkozás)

Ebben a mezőben rögzíthető tételfejben megnevezett dolog (földrajzi hely, képződmény) kartográfiai matematikai adata, például a földrajzi hely hosszúsági és szélességi koordinátái.

Ez a mező hasonló fontosságú szerepet játszik, mint a VIAF-azonosító rögzítésére alkalmas 024-es mező. A földrajzi koordináták ugyanis egységesített földrajzi tulajdonnevek esetében közös nemzetközi azonosítónak tekinthetők. Ha adott könyvtári rendszerben a földrajzi tulajdonnevek tartalmazzák, akkor a könyvtári rendszer megfelelő kialakítása esetén magából az on-line katalógusból kiindulva egy lépésben érhető el közvetlenül minden olyan digitalizált térkép (és egyéb) állomány, mely földrajzi koordinátákon alapul.

Mindez nem egyéb, mint a földrajzi helyhivatkozás megvalósítása, a geotagging vagy geocoding. A földrajzi tulajdonnévhez rendelt koordináta (a geokód, „geotag”) segítségével hozható össze a digitális térkép megfelelő helye a könyvtári katalógus megfelelő mutatónévvel.

Ha tehát valaki földrajzi tulajdonnév szerint keres, az on-line katalógusból közvetlenül megjeleníthető például az adott hely Magyarország egyes katonai felméréseinek digitalizált térképein, de akár a Google Earth keresőben is.

A Geotaurusz [3] a World Geodetic System 1984-től hozzáférhető (WFS84) állományából átvette a mai Magyarország összes földrajzi helyét (város, falu, tanya, dűlő, táj, hegy, víz stb.) a koordinátákkal, és összekapcsolta a koordinátákat a tezaszuszban szereplő egységesített földrajzinév-besorolási adatokkal [5]. Elvileg akár a WFS84 teljes állománya átvehető, ha megvannak hozzá a megfelelő egységesített földrajzinév-besorolási adatok. Következésképpen az a könyvtár, amely a Geotauruszt beépíti az on-line katalógusába, rendelkezik azzal a lehetőséggel, hogy a keresett földrajzi hely a weben elérhető térképeken megjeleníthető.

Válasszuk ki például a Geotauruszból a Pusztabábocka kistelepelet. A 6. ábrán a Geotaurusz HUNMARC-rekordja látható a 034-es mezővel, a 7. ábrán pedig a megjelenített tezaszuscikk.

```

001 000000047146
005 20110320235905.0
008 110320nn#ang##ba#n#####a#ana#####
034 ## $f46.85 ←————— északi szélesség
034 ## $e20.35 ←————— keleti hosszúság
040 ## $aOSZK $bhun $fGeotaurusz
150 ## $aPusztabábocka
450 ## $wy $aBábockapuszta
550 ## $wg $aSzolnok megyei kistelepülés
550 ## $wj $aÖcsöd
550 ## $wk $aAtrács-tó
550 ## $wk $aBábocka-halom
550 ## $wk $aKajla-halom
550 ## $wk $aKettős-halom (Békésszentandrás)
550 ## $wk $aTarcsai-halom
550 ## $wm $aAtalak
550 ## $aÉrközitanyák
550 ## $aKaján (Cserebökény)
550 ## $aTelekpartitanyák
667 ## $aA Bábocka-tanya korábbi neve a 2. kat. felmérésen Schwab-tanya
670 ## $aNGA GEOnet Names Server (GNS).
670 ## $a2. kat. felmérés.
670 ## $a1944. évi kat. felmérés
678 ## $aA középkorban a Dömösi apátság birtoka
680 ## $aPuszta és a nyugati szélén azonos nevű kistelepülés

```

6. ábra. A földrajzi koordinátákat tartalmazó HUNMARC-rekord (\$f – északi szélesség, \$e keleti hosszúság) a Geotauruszból.

Pusztabábocka

Magyarázat: *Puszta és a nyugati szélén azonos nevű kistelepülés*

Tört.: *A középkorban a Dömösi apátság birtoka*

Belső megj.: *A Bábocka-tanya korábbi neve a 2. kat. felmérésen Schwab-tanya*

Forrás *NGA GEOnet Names Server (GNS)*

2. kat. felmérés

1944. évi kat. felmérés

koordinátája 46.85 : 20.35

szinonimája Bábockapuszta

típusa Szolnok megyei kistelepülés

nagyobb egysége Öcsöd

részei Atrács-tó

Bábocka-halom

Kajla-halom

Kettős-halom (Békésszentandrás)

Tarcsai-halom

mellette Atalak

Érközitanyák

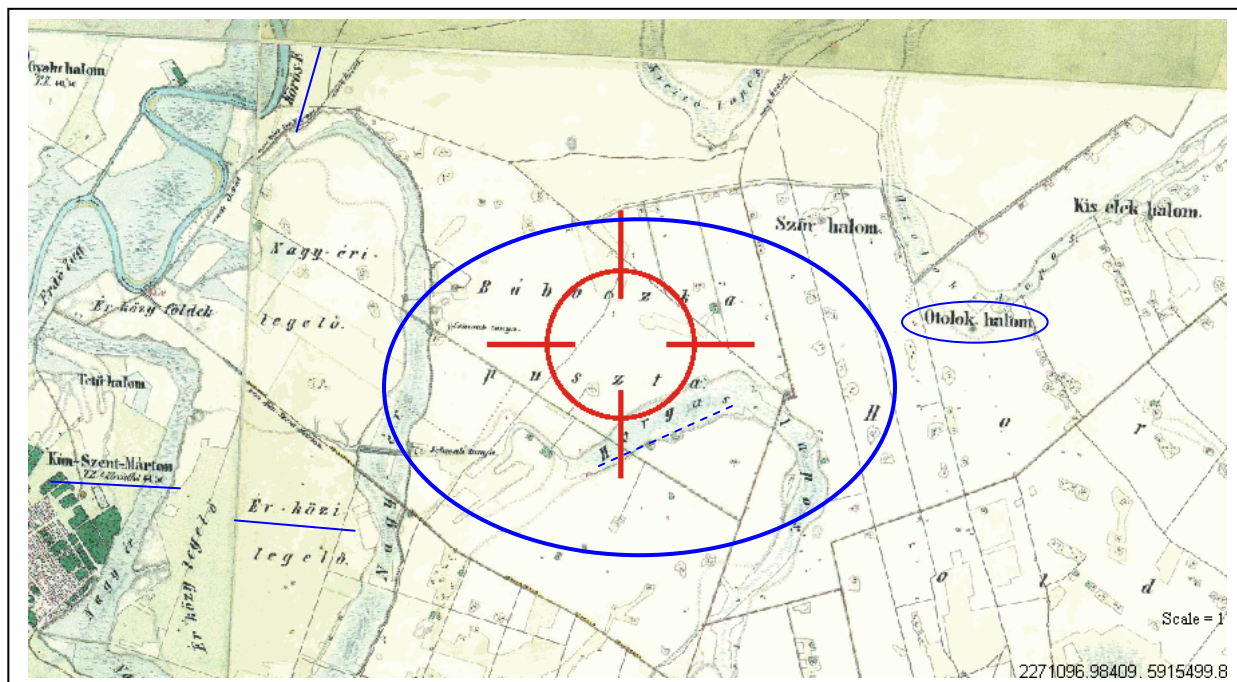
Kaján (Cserebökény)

Telekpartitanyák

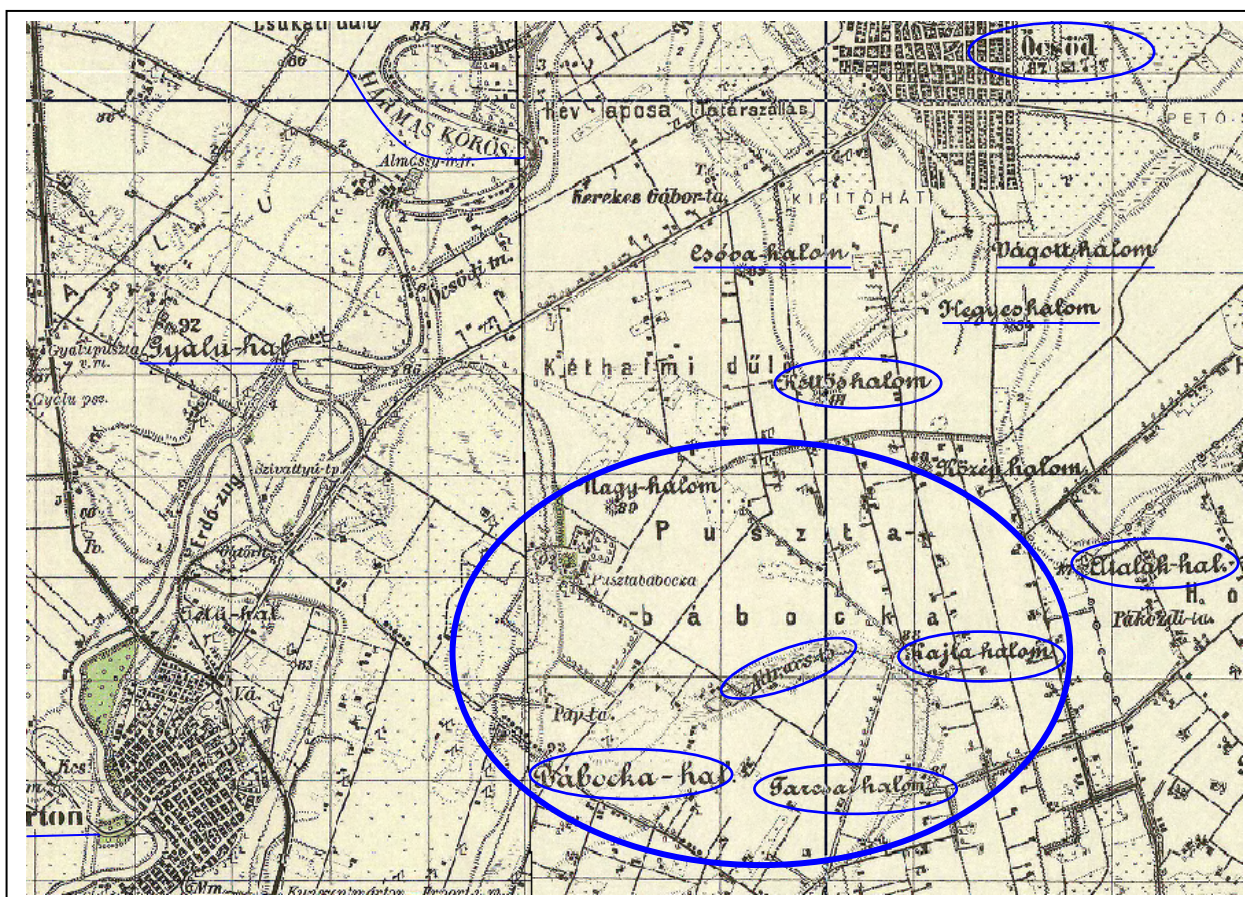
7. ábra. A 6. ábra rekordja tezaszócikként megjelenítve.

A 8. ábrán a 2. katonai felmérés (1819–1867) szerint, a 9. ábrán az 1944-es katonai felmérés szerint, a 10. ábrán pedig a Google Earth szerint látható a település és környéke. A tezaszócikkben szereplő kapcsolódó földrajzi helyek közül nem mindegyik térképen szerepel mindegyik, van, amelyiken kevesebb (pl. a 19. századi felmérésen érthetően kevesebb, az 1944-es felmérésen több), és a megnevezéseknek se teljesen egyforma mindig a névalakja.

Hangsúlyozzuk: azáltal, hogy a Geotaurusz a koordinátákat tartalmazza, a Geotaurusz átvételével a könyvtári rendszerbe megoldható, hogy az on-line katalógusban a keres egyetlen lépésben jeleníthesse meg a weben található térképeken a keresett földrajzi helyet. A kereső anélkül, hogy ki kellene lépnie a könyvtár on-line katalógusából, egy kattintással megjelenítheti a térképen a földrajzi helyet.

8. ábra. Pusztabócka (Bábockapuszta) a 2. katonai felmérés térképén (1819–1867). Az 5. ábra tezaszercikkében szereplő közvetlenül kapcsolódó helyek késsel bekarikázva, a többi hely aláhúzva.

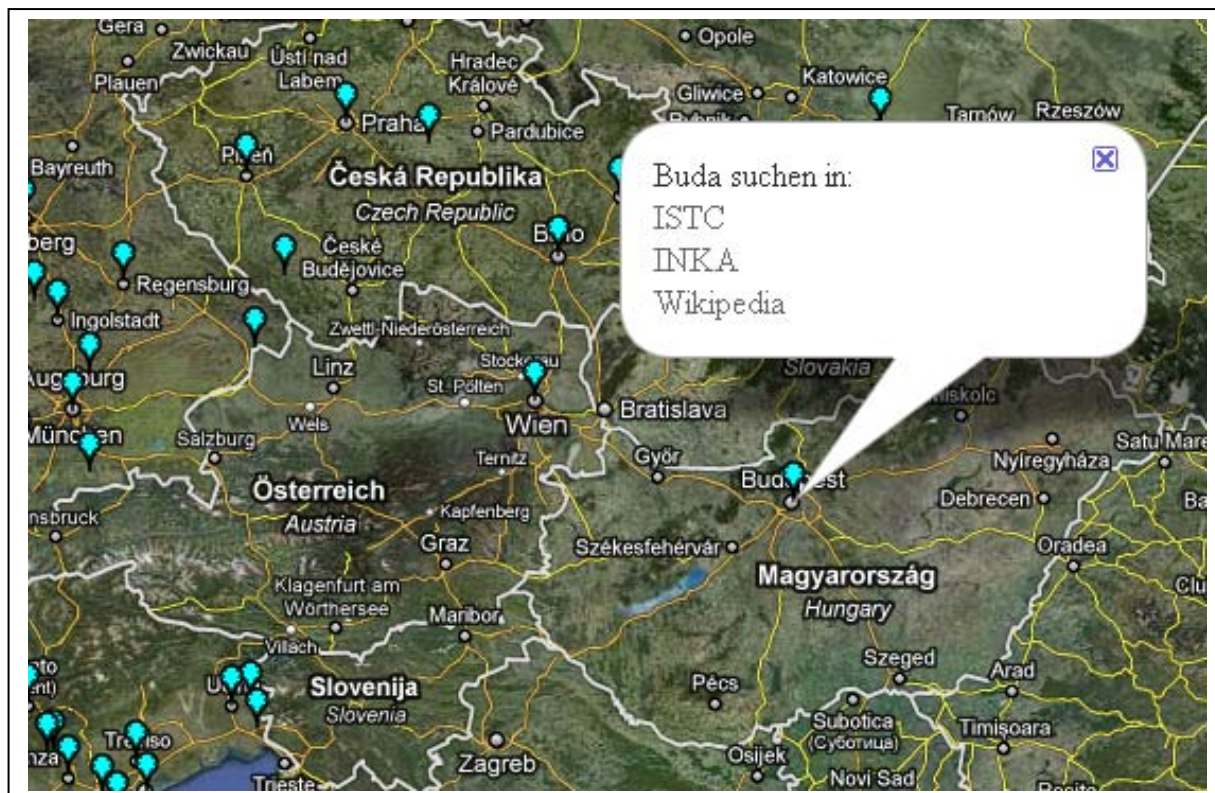

9. ábra. Pusztabócka az 1944-es katonai felmérés szerinti térképén. A tezaszercikkben szereplő közvetlenül kapcsolódó helyek késsel bekarikázva, a többi hely aláhúzva.

10. ábra. Pusztabábocka a Google Earth szerint.

Olyan könyvtári rendszerek, melyekben a földrajzi hely térképen kikereshető, és onnan közvetlenül, egy kattintással elérhető az adott helyen található forrás, már léteznek. Például a berlini városi könyvtár ősnyomtatvány-tárának katalógusában a nyomdahelyek betűrendben is kereshetők a navigálható térképen (11. ábra)

11. ábra. A Staatsbibliothek zu Berlin katalógusában térkép alapján kereshető ősnyomtatványok. A jobb oldali kattintógombbal megjeleníthető az adott helyre vonatkozó ősnyomtatványok forráshelyei: a British Library, a tübingeni egyetem és a német Wikipédiában.

Annak feltétele, hogy a fenti megoldások könyvtári rendszerben programozhatók legyenek, hogy legyen a földrajzinév-besorolási adathoz koordinátaadat. A kordinátaadatnak pedig már van MARC21/HUNMARC adatmezője.

046/37X–38X Speciális tételfejadatok

Ezek az adatmezők a közelmúltban jelentek meg a MARC21-ben. Az alábbiakban a személyekre vonatkozó részükkel foglalkozunk. Ezek az adatok jelenleg a következők:

046	Születési, kezdési, keletkezési idő [év, hó, nap]
336	Mű vagy műrész kommunikációs formája
370	Kapcsolódó hely
371	Cím
372	Tevékenységi terület
373	Munkahely, tagság
374	Beosztás és időadatai
375	Családi állapot (genderadat)
376	Egyéb családadat (családtípus, társadalmi rang stb.)
377	Használt, birtokolt nyelv
380	Műfaj
381	Mű egyéb jellemzője
382	Hangzó dokumentum hordozója (hangszerelés)
383	Hangzó dokumentum számozási adata
384	Zenei kulcs

Segítségükkel az eddigieknél sokkal részletesebb személynyilvántartás alakítható ki MARC-formátumban is. Ez azt jelenti, hogy a részletesebb névkataszterek is MARC-formátumra építhetők. Különös jelentősége lehet ennek például a helytörténeti nyilvántartásban. Az egyes helytörténeti adatbázisok névkataszterei migrálhatókká válnak.

Különösen jól felhasználhatók ezek az adatmezők a levéltárak személy- és testületi neveinek rekordjaiban, továbbá a helytörténeti gyűjteményekben, valamint a Hungarika névkataszterben. Használatukkal összekapcsolhatók az egységesített besorolási névállományok és a névkataszterek.

A 12. ábrán egy egységesített személynév-rekord látható a részletes adatokkal. A 13. ábra egy lehetséges megjelenítési változatot tartalmaz. Jól látható, hogy a rekordban a hagyományos egységesített névalak, és a különböző speciális névadatok egyetlen besorolási rekordban helyezkednek el. A mindenkori kezelőrendszer feladata, hogy ezekből az adatokból milyen mutatóban mit jelenít meg. Megvalósítható az integrált kapcsolat a névterek és a besorolási adatok között.

```

001      000000014023
005      20110321102302.0
008      040103#n#aon##aa#n#####n#aaa#####
046 ##   $f19620514 $g20101223
040 ##   $aOSZK $bhun $fSzemélynév-kataszter
100 ##   $aKovács $jIstván $c1942-2010 $g20101025
370 ##   $aKaposfő $bBudapest $eKaposvár $s1966 $t2001 $eBudapest $s2001
$uhttp://www.loc.gov/marc/authority/ad370.html $vRévai Nagy Lexikona
371 ##   $aFő u. 15. $bKaposvár $dhu $e7400 $s1966 $t2001 $mkovacs4i@email.hu
371 ##   $aNyugati tér 3. $bBudapeset $dhu $e1234 $s2001 $mkovacs4i@mail.hu
$s2001
372 ##   $agimnáziumi tanár $s1966 $t1991
372      ##           $afőiskolai           tanár           $s1991           $t2001
$uhttp://www.loc.gov/marc/authority/ad370.html
373 ##   $aKaposvári Főiskola. Mezőgépek tanszék $s1991 $t2001
374 ##   $aadjunktus $s1991 $t1998
374 ##   $adocens $s1998 $t2001
375 ##   $anős $s1964 $t2005
375 ##   $aözvegy $s2005
377 ##   $ahu $aen $age

```

12. ábra. Részletes személynévadatokat tartalmazó MARC21-rekord

Kovács István (1942–2010)

Kaposfő, 1962. május 14. – Budapest, 2010. december 23.

Tevékenységi helyek: Kaposvár, 1966–2001; Budapest, 2001–.

Forrás: <http://www.loc.gov/marc/authority/ad370.html>; Révai Nagy Lexikona.

Lakcím: 7400 Kaposvár, Fő u. 15. (1966–2001); 1234 Budapest, Nyugati tér 3. E-mail: kovacs4i@mail.hu . Idő: (2001–)

Tevékenységi terület: gimnáziumi tanár (1966–1991); főiskolai tanár (1991–2001).

Forrás: <http://www.loc.gov/marc/authority/ad370.html>

Munkahely: Kaposvári Főiskola. Mezőgépek tanszék (1991–2001)

Beosztás: adjunktus (1991–1998); docens (1998–2001)

Családi állapot: nő (1964–2005); özvegy (2005–)

Nyelvtudás: magyar, angol, német

13. ábra. Részletes személynévadatokat tartalmazó MARC21-rekord megjelenítése

Utalások és hivatkozások**260/360 Összetett magyarázatos „lásd” és „lásd még” tárgyi hivatkozás**

Ebbe a mezőbe rögzíthetők azok a relációk, melyeket relációjelekkel körülményesen vagy egyáltalán nem lehet megadni, ill. célszerű részletesebb magyarázattal közölni. Az \$i almezőbe kerülő, a relációt megfogalmazó szövegen belül maguk a kapcsolódó kifejezéseket a \$a almezővel minősítik. Ezáltal lehetővé válik, hogy ha a kapcsolódó kifejezés névalakja módosul, az automatikusan átvezetődjék a szövegen belül megadott névalakon is.

A 260-as mező a nemdeszkriptorok és deszkriptorok között „lásd” utalásra, a 360-as mező pedig a deszkriptorok és deszkriptorok között „lásd még” utalásra használható.

A 14 ábrán a Köztauruszból (s egyben a Geotauruszból) származó földrajzinév-besorolási rekord látható szöveges „lásd” utalással HUNMARC/MARC21 formátumban, a 15. ábrán pedig ennek a megjelenítése.

```
001      000000170417
005      20100807235905.0
008      100807nn#bno##ba#n#####n#ana#####
040 ##   $aOSZK $bhun $fKöztaurusz
151 ##   $aAlt-
678 ##   $aA 19. században általában kötőjellel írták ezeket az összetételeket
(pl. Alt-Etschka), illetve a Csehországi hivatalos német nevek esetében szó-
közzel elválasztva (pl. Alt Tabor)
260 ##   $iAz $aAlt- $iés az $aAlt_ $ikezdetű hivatalos német neveket lásd
egybeírva (pl. Altbeba és nem Alt-Beba vagy Alt Beba). Lásd még $aNeu- $iés
$aÓ-
```

14. ábra. Nemdeszkriptorcikk rekordja magyarázatos lásd-utalással a Geotauruszból. A céldeszkriptorokat a szöveges utalás \$i almezőjén belül a \$a almező különbözteti meg.

Alt-

Magyarázat: A 19. században általában kötőjellel írták ezeket az összetételeket (pl. Alt-Etschka), illetve a Csehországi hivatalos német nevek esetében szóközzel elválasztva (pl. Alt Tabor)

lásd Az „Alt-,” és az „Alt_” kezdetű hivatalos német neveket lásd egybeírva (pl. Altbeba és nem Alt-Beba vagy Alt Beba). Lásd még „Neu-” és „Ó-”

15. ábra. A 13. ábrán látható nemdeszkriptorcikk megjelenítése magyarázatos lásd-utalással. A céldeszkriptorokat a szöveges utaláson belül az idézőjelek különböztetik meg.

Az is jól látható, hogy a nemdeszkriptorok elkerülhetetlenül önálló rekordokat alkotnak, azaz nem igaz, hogy az adatsere-formátumokban nemdeszkriptor csak a 150-es mezőbe kerülő deszkriptorok 400-as kapcsolódó mezőjében szerepelhetnek, és a 150-es tételfej-mezőben nem. Ezért szerepel a 008-as mező 9. pozícióján a „b” érték, amely a hivatkozási tételfejét minősíti.

A 15. ábrán a Köztauruszból [3] származó földrajzinév-besorolási rekord látható szöveges „lásd még” utalással HUNMARC/MARC21 formátumban, a 16. ábrán pedig ennek a megjelenítése.

A személynévnek is lehetnek deszkriptor-deszkriptor kapcsolatai az 550-es mezőben. (A szemantikus web és web2.0 könyvtári világában elvárhatók a besorolási adatok strukturáltabb megjelenései!) A 16. ábrán látható példában „Mária, Szent, Szűz” a generikus fölérendelt, hiszen Mária minden megjelenése tekinthető egy-egy fajfogalomnak ama jól formált állítás alapján hogy a „Farimai Szent Szűz” [nem más, mint/van] Szűz Mária”. A „helye” relációban pedig a portugáliai Fátima település kapcsolódik. A Fátima nevű település más országban is van, ezért a

kerek zárójelben szereplő kiegészítő adat (Portugália). Arra is felhívjuk a figyelmet, hogy a kapcsolatok különböző típusú tételfejek között állhatnak fenn (példánkban a szaktárgyszó, ill. a személynév és a földrajzi név között).

001	000000080543
005	20110307132014.0
008	100807nn#ano##ba#n#####n#ana####
040 ##	\$a OSZK \$b hun \$f Köztaurusz
150 ##	\$a Fátimai Szent Szűz
100 ##	\$wh \$a Mária \$c Boldogságos \$c Szűz
551 ##	\$a Fátima (Portugália)
360 ##	\$i További megjelenések esetén lásd még: \$a Mária megjelenései és csodái \$ivalamint az egyes eseteket, mint pl. \$a Medzsugorjei Szűz
680 ##	\$i Szűz Mária megjelenése Fátimában

165. ábra. Nemdeszkriptorcikk rekordja magyarázatos lásd még-utalással. A kapcsolódó deszkriptort a szöveges utalás \$i almezőjén belül a \$almező különbözteti meg. A 150-es szaktárgyszóhoz 100-as személynév kapcsolódik.

Fátimai Szent Szűz

Magyarázat: *Szűz Mária megjelenése Fátimában*

lásd még További megjelenések esetén lásd még: „Mária megjelenései és csodái” valamint az egyes eseteket, mint pl. „Medzsugorjei Szűz”

általánosabb Mária, Boldogságos, Szűz

helye Fátima (Portugália)

17. ábra. A 14. ábrán látható rekord megjelenítése nemdeszkriptorcikkben magyarázatos lásd-utalással. A céldeszkriptorokat a szöveges utaláson belül az idézőjelek különböztetik meg.

A \$w almező használata a relációtípusok finomítására

Azáltal, hogy a teauruszok természetes részeivé váltak a könyvtári adatbázisoknak, elkerülhetlenné vált, hogy a beoszlási adatsere-formátumokban bővítsék a relációtípusok választékát. Az eddig használt „lásd” és „lásd még” utalások elégtelennek bizonyultak az összefüggések áttekintő kifejezésére, és különösen érvényes ez a jövőben, a szemantikus web elterjedésekről. A MARC21- és vele a HUNMARC-formátumokban a 4XX-es és 5XX-es adatmező-tartományokban a bővítés a \$w vezérlőalmező értékészletével valósítható meg. Ezáltal nagyon részletes relációtípus-választás alakítható ki. A MARC21 jelenlegi választékát az 5. táblázat tartalmazza.

mező	\$w érték	megnevezés	MSZ 3418 szerinti jel	megjegyzés
5XX	a	előbb/korábbi; kiindulása/oka, alapja/eredete	E	
5XX	b	utóbb/későbbi; következése/okozata, tárgya/eredménye	R	
5XX	f	mű feldolgozása		RF
5XX		feldolgozott mű alapja		EF
5XX	g	általánosabb, generikus fölérendeltje, nem-fogalma	F	
5XX	h	speciálisabb,fajtája, generikus alárendeltje, faj-fogalma	A	
5XX	t	egésze/átfogóbb, összessége, teljessége	T	
5XX	u	része/szűkebb, eleme, részlete	P	inverze, nevek, címek esetén generálható
5XX	l	lásd még más értelemben, homonimája	≠	
5XX	–	lásd még, egyéb rokonsága, asszociatív kapcsolat	X	
5XX	–	lásd kapcsolat	L	
4XX	–	lásd innen kapcsolat	H	inverze, nevek, címek esetén generálható
5XX	v	lásd ÉS	L&	
4XX	w	lásd innen ÉS	H&	
5XX	x	lásd VAGY	LV	

4XX	y	lásd innen VAGY	HV	
-----	---	-----------------	----	--

5. táblázat. A MARC21/HUNMARC relációtípus választéka a \$w vezérlőalmező értékeivel.

Itt is felhívjuk a figyelmet arra, hogy a relációk különböző típusú tételefejek között állhatnak fenn. Például 110-es testületi név tételfej kapcsolódhat működési területet képviselő 150-es szaktárgyszóhoz, vagy 151-es földrajzi tulajdonnév kapcsolódhat 150-es típust jelentő általános földrajzi névhez (amely szaktárgyszó) és/vagy 100-as személynévhez, mely az illető szűkebb hazája.

A 18. és 19. ábrán szaktárgyszó és földrajzi nevek, a 16. és 17. ábrán szaktárgyszó (Fátimai Szent Szűz) és személynév (Mária, Boldogságos, Szűz) és földrajzi név (Fátima) kapcsolata látható.

001	000000002533
005	20110212235905.0
008	110212nn#ano##ba#n#####n#ana#####
040 ##	\$a OSZK \$b hun \$f Köztaurusz
150 ##	\$a al-dunai székelyek
550 ##	\$w \$ga székelyek
551 ##	\$w \$a bukovinai csángók
551 ##	\$a Hertelendyfalva
551 ##	\$a Sándoregyháza
551 ##	\$a Székelykeve
670 ##	\$a Nagy Sívó Z.: Bukovina, mit vétettem. Forum, 1999.
680 ##	\$i Nagyobbrészt Bukovinából, kisebb részt a Székelyföldről a 19. és 20. század fordulóján a Bánát déli részébe telepített székelyek

18. ábra. Köztaurusz tezaszócikkének rekordja 5XX-es kapcsolatokkal. A 150-es szaktárgyszóhoz 151-es földrajzi név kapcsolódik.

al-dunai székelyek

Magyarázat: *Nagyobbrészt Bukovinából, kisebb részt a Székelyföldről a 19. és 20. század fordulóján a Bánát déli részébe telepített székelyek*

Forrás: Nagy Sívó Z.: *Bukovina, mit vétettem. Forum, 1999.*

<i>lásd innen vaglyagosan</i>	székelyek
<i>eredete</i>	bukovinai csángók
<i>helye</i>	Hertelendyfalva
	Sándoregyháza
	Székelykeve

19. ábra. A 18. ábra Köztauruszból származó besorolási rekordja tezaszócikk formájában megjelenítve

Kitekintés

A MARC21/HUNMARC besorolási adatsere-formátumban egész sor új adatmező található, melyek segítenek abban, hogy a könyvtári katalógusokat beköthessék a szemantikus web, és rajta keresztül a web 2 világába. Annál inkább fontos ez, mert a web2.0 vele a közösségi média és a felhasználó gerjesztette tartalom (user generated content) ugyan „demokratizálja” a hálózat használatát, de ugyanakkor el is önti a világhálót ellenőrizetlen adatok tömegével; mintegy felvizezik a webet. A könyvtári rendszerek adatai ezzel szemben ellenőrzöttek. Azáltal, hogy a könyvtárak megjelennek a weben, a szakszeren feldolgozott információkat közvetíthetik.

A MARC-típusú metaadat-formátum (besorolási adatsere-formátum) elmúlt egy-két évtizedbeli bővülése abba az irányba mutat, hogy a könyvtárak ennek a feladatuknak eleget tudjanak tenni.

A katalógusok besorolási adatait alkotó kifejezések a formátum adatmezőivel úgy címkézhetők meg, hogy e címkézés eredményeként a besorolási adat, s vele a katalógustartalom kijuthat a webre, és ott jótékony ellensúly képezhet az ellenőrizetlen adatok ellenében.

A tanulmány a „Dokumentum- és tudáskezelés domainspecifikus nyelvre (DSL) alapozva (EDMS&KMS)” c. projekt (GOP-1.1.1-08/1-2008-0098) keretében készült.

Irodalom

- [1] Horváth Ádám: Digitális objektumok strukturális metaadatainak megadása OAI–ORE protokoll segítségével. Debrecen, Networkshop, 2010.

- [2] HUNMARC, a besorolási rekordok adatsere-formátuma. Összeáll. Sipos Márta, Szabó Julianna, Ungváry Rudolf. Budapest, 2010. Tervezet. HUNMARC, a besorolási rekordok adatsere-formátuma. Összeáll. Sipos Márta. Budapest, 1998 március. Tervezet. KSZ/4.1 HUNMARC. A bibliográfiai rekordok adatsere formátuma. [Összeáll. Sipos Márta]. Budapest, 2002 március. <http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/public/hunmarc.pdf>
 MARC21 Format for authority data. [Washington] : Library of Congress. Network Development and MARC Standards Office; Cataloging Distribution Service. – 1999 Ed.. Update No. 1 (October 2001) through Update No. 9 (October 2010). – Washinton, Library of Congress, Network Development and MARC Standards Office. <<http://www.loc.gov/marc/authority/ecadhme.html>>
 ISAAR (CPF) : International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families. – Second ed. – International Council on Archives. – ICA Committee on Descriptive Standards: Canberra, 2004. <http://www.ica.org/en/node/30230>
 MoReq2. Elektronikus iratok kezelésének modellkövetelményei. MoReq2 specifikáció. Javított és bővített kiadás. Ford. Korotij Ágnes. – Budapest, Debrecen: Kovex Computer, MOL, 2010. <http://www.dlmforum.eu/index.php?option=com_jotloader&view=categories&cid=12_bcb6040aefc160c09ae4290ae1857b9f&Itemid=39&lang=en>
- [3] Köztaurusz. 2011. január 1. Szerk. Ungváry Rudolf. <<http://www.oszk.hu/---/Utmutato/Tezaurusz>> és <<http://mek.oszk.hu/adatbazis/thes.htm>>
 Geotaurusz. 2011. január 1. Szerk. Ungváry Rudolf.
- [4] MSZ 3418–87 Magyar nyelvű információkereső tezauszok. Szerkezete, részei és formái.
- [5] Ungváry Rudolf, Pászti László: A földrajzi nevek és szerepük tárgyi kifejezésként : Nemzetközi fejlődés, problémák és tapasztalatok a Köztauruszban és a Geotauruszban. In: Networkshop 2008. Dunaújváros, Dunaújvárosi Főiskola, 2008. március 17. – 19. : elektronikus dok. : kongferencia anyag. / [rend., közread. A Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Iroda] . – [Budapest] : NIIF Iroda, cop. 2008. CD-ROM. <<https://nws.niif.hu/ncd2008/>. In: Könyvtári Figyelő, 18. (54.) évf. 2008. 3. sz. pp.395–428. <<http://ki.oszk.hu/kf/2010/10/a-foldrajzi-nevek-es-szerepek-az-informaciokeresesben/#more-732>>
- [6] Ungváry Rudolf: MARC21/HUNMARC. A besorolási adatok metaadat-formátuma. Főbb jellemzők, fejlődés és problémák. In: Könyvtári Figyelő, 20. (56.) évf., 2010. 1. sz. pp. 9–70. <<http://ki.oszk.hu/kf/2010/10/marc21hunmarc-a-besorolasi-adatok-metaadat-formatuma-fobb-jellemzok-fejlodes-es-problemak/>>
- [7] Ungváry Rudolf: Metaadaatok összehasonlító vizsgálata gyűjteményi rendszerekben. Networkshop 2010. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás [előkészületben].
- [8] Virtual International Authority File. VIAF. Implemented and hosted by OCLC. 2011. <<http://viaf.org/>>